

اصل حاکمیت قانون در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی اختصاصی (یوگسلاوی سابق و رواندا)

دکتر وحید صالحی

پژوهشگر حقوق عمومی و حقوق کیفری بین‌المللی
وکیل دادگستری

با دیباچه

دکتر سید قاسم زمانی

استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی

پژوهشکده حقوق

تهران - ۱۴۰۱

فهرست اختصاری مطالب

سخن ناشر

دیباچه

فهرست اختصاری مطالب

پیشگفتار

مقدمه

بخش اول: شکل‌گیری عناصر بنیادین اصل حاکمیت قانون در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل اول: مبانی نظری اصل حاکمیت قانون

فصل دوم: امنیت حقوقی در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل سوم: امنیت قضایی در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

خلاصه بخش اول

بخش دوم: شکل‌گیری معیارهای اصل حاکمیت قانون نسبت به کنشگران غیرنهادی محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل اول: معیارهای حاکم بر عدالت رویه‌ای نسبت به کنشگران غیرنهادی

فصل دوم: قواعد و رویه حاکم بر عدالت رویه‌ای نسبت به کنشگران غیرنهادی

فصل سوم: قواعد و رویه حاکم بر عدالت رویه‌ای نسبت به محکوم‌علیه‌م

خلاصه بخش دوم

بخش سوم: شکل‌گیری فرایند ماهیتی اصل حاکمیت قانون نسبت به

کنشگران نهادی محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل اول: معیارهای نهادی اصل حاکمیت قانون در رویه دادگاه‌های کیفری

بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل دوم: تضمین‌های نهادی ماهیت اصل حاکمیت قانون در رویه محاکم

کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل سوم: قواعد و رویه حاکم بر تضمین‌های ماهیتی اصل حاکمیت قانون

خلاصه بخش سوم

نتیجه‌گیری

منابع

فهرست تفصیلی مطالب

سخن ناشر

دیباچه

فهرست اختصاری مطالب

پیشگفتار

مقدمه

بخش اول: شکل‌گیری عناصر بنیادین اصل حاکمیت قانون در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل اول: مبانی نظری اصل حاکمیت قانون

مبحث اول - اندیشه‌های حاکمیت قانون

مبحث دوم - مفهوم حاکمیت قانون

مبحث سوم - مفهوم حاکمیت بین‌المللی قانون

فصل دوم: امنیت حقوقی در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

مبحث اول - مفاهیم و مبانی فکری اصل امنیت حقوقی در عرصه داخلی و بین‌المللی

گفتار اول - مفهوم امنیت

گفتار دوم - اصل امنیت حقوقی در حقوق داخلی

بند اول - مفهوم اصل امنیت حقوقی

الف - مبانی فکری و تاریخچه اجمالی اصل امنیت حقوقی

ب - اصول حقوقی فرعی ناشی از اصل امنیت حقوقی

بند دوم - اصل امنیت حقوقی در عرصه بین‌المللی

- الف - مفهوم امنیت انسانی و کاربرد آن
- ب - سازگار حقوقی تأمین امنیت انسانی در سپهر بین‌المللی
- مبحث دوم - اصول ضامن کیفیت قوانین در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی اختصاصی
- گفتار اول - اصل شفافیت قانون
- گفتار دوم - اصل انسجام قانون
- گفتار سوم - اصل اعتماد مشروع به قوانین
- گفتار چهارم - اصل سهولت دسترسی به قوانین
- مبحث سوم - اصول حامی وضعیت حقوقی افراد
- گفتار اول - اصل قانونی بودن جرم و مجازات
- بند اول - مفهوم قانونی بودن جرم و مجازات
- بند دوم - مبنای اصل قانونی بودن جرم و مجازات
- بند سوم - اصل قانونی بودن جرم و مجازات در اسناد بین‌المللی
- بند چهارم - اصل قانونی بودن جرم و مجازات در رویه محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی
- گفتار دوم - اصل برائت
- بند اول - مفهوم اصل برائت
- بند دوم - محدوده اصل برائت
- بند سوم - پیامدهای اصل برائت در رویه محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی
- الف - فرض بی‌گناهی به عنوان اساس رفتار با متهم
- ب - مسؤلیت اثبات جرم (بار اثبات دلیل)
- ج - الگوی اثبات جرم در انطباق با قانون و بدون هرگونه شک معقول
- گفتار سوم - اصل منع محاکمه یا مجازات مجدد برای جرم واحد
- بند اول - مفهوم اصل و منع محاکمه یا مجازات مجدد برای جرم واحد
- بند دوم - اصل عدم محاکمه یا مجازات مجدد در رویه محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

فصل سوم: امنیت قضایی در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

مبحث اول - حمایت حقوقی از قربانیان و شهود جنایات بین‌المللی
گفتار اول - قواعد و مقررات ناظر بر حفظ هویت و امنیت قربانیان و شهود
گفتار دوم - حفظ هویت و امنیت قربانیان و شهود در رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی اختصاصی

بند اول - رویه شعب بدوی

بند دوم - رویه شعبه استیناف

مبحث دوم - عدالت انتقالی

گفتار اول - مفهوم و اهمیت عدالت انتقالی

گفتار دوم - قلمرو عدالت انتقالی

گفتار سوم - اهداف عدالت انتقالی

بند اول - تثبیت اصول حاکمیت قانون

بند دوم - مبارزه با بی‌کیفری

الف - مبارزه با بی‌کیفری در اسناد و رویه بین‌المللی

ب - مبارزه با بی‌کیفری در رویه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق

ج - مبارزه با بی‌کیفری در رویه دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا

بند سوم - ظرفیت‌سازی

الف - ظرفیت‌سازی به مثابه یک الگوی عدالت محور جهانی

ب - ظرفیت‌سازی در روند محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی اختصاصی

۱- برنامه‌های ظرفیت‌سازی دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق

۲- برنامه‌های ظرفیت‌سازی دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا

۲-۱- ترویج حمایت از شهود

۲-۲- ترویج حقوق بازداشت‌شدگان و زندانیان

۲-۳- ترویج استفاده از فن‌آوری جدید در تشریفات قضایی

۳-۱-۲- سیستم نسخه برداری فوری

۳-۲-۲- استفاده از ابزار ارتباط ویدئویی

گفتار چهارم - روش‌های عدالت انتقالی

بند اول - روش قضایی

بند دوم - روش غیرقضایی

الف - کمیسیون‌های حقیقت‌یاب

ب - غرامات

ج - عذرخواهی علنی

د - توسعه درک مشترک تاریخی

هـ - تأکید بر حقیقت

بند سوم - روش ترکیبی

گفتار پنجم - رابطه دوسویه عدالت انتقالی و حاکمیت قانون

بند اول - عطف بامسبق شدن قانون

بند دوم - تقابل عفو با برابری مقابل قانون

بند سوم - استقلال مرجع رسیدگی

بند چهارم - تضمین اصول دادرسی منصفانه

خلاصه بخش اول

بخش دوم: شکل‌گیری معیارهای اصل حاکمیت قانون نسبت به

کنشگران غیرنهادی محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و

رواندا

فصل اول: معیارهای حاکم بر عدالت رویه‌ای نسبت به کنشگران غیرنهادی

مبحث اول - اصل علنی بودن رسیدگی در دادگاه‌های کیفری بین‌المللی

اختصاصی

گفتار اول - محدوده اصل علنی بودن محاکمات

گفتار دوم - محدودیت‌های وارده بر اصل علنی بودن محاکمات

گفتار سوم - علنی بودن حکم

مبحث دوم - اصل برابری در محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

گفتار اول - مفهوم اصل برابری

گفتار دوم - نتایج اصل برابری

مبحث سوم - اصل سریع بودن دادرسی در محاکم کیفری بین‌المللی
اختصاصی

گفتار اول - مفهوم اصل سریع بودن دادرسی

گفتار دوم - ملاک ارزیابی مدت معقول و تأخیر غیرموجه

گفتار سوم - رویکرد محاکم کیفری بین‌المللی ویژه نسبت به علل طولانی شدن
رسیدگی

بند اول - علل اطاله دادرسی

الف - رفتار متهم

ب - اصلاح کیفرخواست

ج - گردآوری دلایل

بند دوم - روش‌های تسریع در محاکمات

الف- گزارش خلاصه پرونده

ب- استفاده از قاضی مقدماتی

ج- کنفرانس‌های چندمنظوره

د- اقرار متهم

مبحث چهارم - اصل دادرسی حضوری

گفتار اول - اهمیت دادرسی حضوری

گفتار دوم - منع دادرسی غیابی

فصل دوم: قواعد و رویه حاکم بر عدالت رویه‌ای نسبت به کنشگران غیرنهادی.

مبحث اول - حقوق اشخاص مظنون

گفتار اول - اهمیت و جایگاه حقوق مظنونان در اسناد بین‌المللی حقوق بشر

گفتار دوم - حقوق مظنونان در محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

بند اول - حقوق مربوط به مرحله بازجویی

الف - حق سکوت و خودداری از اقرار به جرم

ب - حق داشتن مترجم

ج - حق برخورداری از مساعدت حقوقی

۱- وکیل تعیینی

۲- وکیل معاضدتی

بند دوم - حقوق اشخاص مظنون در مرحله دستگیری و بازداشت

الف - حق مصونیت از دستگیری و بازداشت خودسرانه

۱- ضرورت قانونی بودن دستگیری و بازداشت

۲- معیارهای قانونی دستگیری و بازداشت

ب - حق آگاهی از دلایل دستگیری

ج - حق مصونیت از هر شکل اجبار، فشار، شکنجه و رفتارهای غیرانسانی

د - حق اعتراض درباره قانونی بودن دستگیری و بازداشت

۱- مبنای حق اعتراض به قانونی بودن دستگیری و بازداشت

۲- حق اعتراض به قانونی بودن دستگیری و بازداشت در اسناد و رویه محاکم

کیفری بین‌المللی ویژه

ه- جبران خسارت ناشی از بازداشت غیرقانونی

مبحث دوم - حقوق اشخاص متهم

گفتار اول - حق بر آزادی موقت

بند اول - استثنایی بودن آزادی

بند دوم - شرایط مؤثر در آزادی موقت

الف - وضعیت جسمانی متهم

ب - مدت بازداشت

ج - نداشتن خطر برای قربانیان، شهود و سایرین

د - کسب نظر دولت میزبان

ه- تضمین حضور متهم برای دادرسی

گفتار دوم - حقوق دفاعی متهم

بند اول - حق آگاهی از اتهام و دلایل آن

الف - مبانی حق اطلاع از اتهام و دلایل آن

ب - تکلیف بر افشای دلایل و اطلاعات

بند دوم - فرصت و تسهیلات برای تدارک دفاع

- الف - مفهوم دفاع
- ب - بار اثبات دفاع
- ج - حق استفاده از وکیل
- ۱- وکیل تعیینی
- ۲- وکیل معاضدتی
- ۳- رفتار حرفه‌ای وکیل
- گفتار سوم - حقوق اثباتی متهم
- بند اول - حق متهم در پرسش و استماع شهود
- الف - شهود ناشناس
- ب - شهادت غیرمستقیم (با واسطه) و شهادت مکتوب
- بند دوم - حق حضور و استماع شهادت شهود تعرفه‌شده متهم
- بند سوم - معیار پذیرش دلایل مربوط به حقوق متهم
- مبحث سوم - آستی میان حق متهم بر اصل منع محاکمه دوباره و تجدیدنظرخواهی دادستان
- مبحث چهارم - ضمانت اجرای نقض حقوق متهم
- گفتار اول - حق متهم بر پژوهش خواهی
- بند اول - پژوهش از حکم
- بند دوم - پژوهش از مجازات
- بند سوم - پژوهش خواهی از سایر تصمیمات
- گفتار دوم - قلمرو پژوهش خواهی
- بند اول - اشتباه موضوعی
- بند دوم - اشتباه حکمی
- گفتار سوم - پیامدهای تجدیدنظرخواهی
- گفتار چهارم - حق بر اعاده دادرسی
- گفتار پنجم - شیوه‌های جبران نقض حقوق
- بند اول - راهکارهای داخلی جبران نقض حقوق
- بند دوم - راهکارهای خارجی جبران نقض حقوق

فصل سوم: قواعد و رویه حاکم بر عدالت رویه‌ای نسبت به محکوم علیهم
مبحث اول - اهداف اساسی مجازات‌های بین‌المللی و توقعات قانونی محکوم
علیهم

گفتار اول - حق شخص بر اصل تحمیل مجازات به موجب قانون

گفتار دوم - حق متهم بر ارائه دلایل نسبت به تعیین مجازات

گفتار سوم - اصل تفرید مجازات‌ها

بند اول - شدت جرم

بند دوم - فردی کردن مجازات

گفتار چهارم - حق محکوم‌علیه برای اصلاح

گفتار پنجم - تعدد مجازات‌ها

مبحث دوم - حقوق محکوم علیهم در مرحله اجرای مجازات

گفتار اول - بین‌المللی بودن مجازات‌ها و حق مقامات بین‌المللی بر نظارت

گفتار دوم - حق محکوم علیهم برای رفتار برابر در مرحله تعیین و اجرای مجازات

خلاصه بخش دوم

بخش سوم: شکل‌گیری فرایند ماهیتی اصل حاکمیت قانون نسبت به

کنشگران نهادی محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

فصل اول: معیارهای نهادی اصل حاکمیت قانون در رویه دادگاه‌های کیفری

بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

مبحث اول - قانونی بودن محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

گفتار اول - مفهوم قانونی بودن دادگاه

بند اول - قانونی بودن محاکم داخلی

بند دوم - قانونی بودن محاکم کیفری بین‌المللی

گفتار دوم - قانونی بودن ایجاد محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

بند اول - قانونی بودن تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق

بند دوم - قانونی بودن تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا

مبحث دوم - صلاحیت محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

گفتار اول - صلاحیت ذاتی

گفتار دوم - صلاحیت موضوعی

بند اول - مفهوم صلاحیت موضوعی

بند دوم - صلاحیت موضوعی محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

الف - صلاحیت موضوعی دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق

۱- جرایم پیش‌بینی شده در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو

۲- نقض قوانین و رسوم جنگ

۳- نسل‌زدایی

۴- جنایت علیه بشریت

ب - صلاحیت موضوعی دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا

۱- نسل‌زدایی

۲- جنایات علیه بشریت

۳- نقض ماده ۳ مشترک بین معاهدات ژنو و پروتکل الحاقی شماره ۲

گفتار سوم - صلاحیت شخصی

بند اول - مفهوم صلاحیت شخصی

بند دوم - صلاحیت شخصی محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

الف - صلاحیت شخصی دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی

ب - صلاحیت شخصی دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا

گفتار چهارم - صلاحیت مکانی و زمانی

بند اول - مفهوم صلاحیت مکانی و زمانی

بند دوم - قلمرو صلاحیت مکانی و زمانی محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

الف - قلمرو صلاحیت مکانی و زمانی محکمه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی

سابق

ب - قلمرو صلاحیت مکانی و زمانی محکمه کیفری بین‌المللی رواندا

فصل دوم: تضمین‌های نهادی ماهیت اصل حاکمیت قانون در رویه محاکم

کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

مبحث اول - اصل استقلال محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی

گفتار اول - مفهوم استقلال

بند اول - تعریف استقلال

بند دوم - مقایسه استقلال با بی طرفی

بند سوم - عوامل مؤثر بر استقلال محاکم کیفری، بین المللی اختصاصی

الف - استقلال در مقابل دولت‌ها

ب - استقلال در مقابل سازمان‌های بین المللی

ج - استقلال در مقابل عوامل دیگر

گفتار دوم - استقلال محاکم کیفری بین المللی اختصاصی

بند اول - استقلال ساختاری

بند دوم - استقلال در اعمال صلاحیت

گفتار اول - مفهوم بی طرفی دادگاه

گفتار دوم - بی طرفی محاکم کیفری بین المللی اختصاصی

بند اول - بی طرفی از منظر اسناد

بند دوم - رویکرد دادگاه کیفری بین المللی یوگسلاوی سابق، به اصل بی طرفی

الف - دادگاه کیفری بین المللی یوگسلاوی سابق و ارتباط با ناتو

ب - قضیه اسلو بودان میلو سویچ

ج - سیاست زدگی و رویکرد جانب دارانه دادگاه

د - معیارهای دوگانه (مضاعف)

ه - جرایم جنگی ناتو

و - جرایم ناتو در صربستان یوگسلاوی

ز - نقض‌های قانونی و خشونت نژادی

ح - پرونده داسکوتادیچ

ط - کلارا دل پونته: من و کیفرهای جنگی

فصل سوم: قواعد و رویه حاکم بر تضمین‌های ماهیتی اصل حاکمیت قانون

مبحث اول - استقلال قضات

گفتار اول - ضمانت‌های استقلال در انتخاب قضات

بند اول - شرایط و صفات قاضی در محاکم کیفری بین المللی ویژه

بند دوم - تشریفات تعیین قضا
گفتار دوم - استقلال در عملکرد قضایی
مبحث دوم - استقلال دادستان
گفتار اول - ضمانت‌های آیینی و تعیین استقلال دادستان
بند اول - ویژگی‌های فردی دادستان
بند دوم - تشریفات تعیین دادستان
گفتار دوم - استقلال عملکرد دادستان
بند اول - مزایا و مصونیت‌های دادستان
بند دوم - ارزیابی رفتار دادستان
مبحث سوم - استقلال و کیل
گفتار اول - استقلال و کیل در مقابل دادگاه
گفتار دوم - استقلال و کیل در مقابل سایر عوامل
مبحث چهارم - بی‌طرفی قضایی
گفتار اول - بی‌طرفی دادگاه
گفتار دوم - بی‌طرفی قضا
گفتار سوم - بی‌طرفی دادستان
خلاصه بخش سوم

نتیجه‌گیری

منابع

**The Principel of The Rule
of Law
In The Practice Of
Ad-Hoc International Criminal Tribunals
Fomer Yugoslavia (ICTY) and Rwanda (ICTR)**

By
Vahid Salehi (Ph.D)
Researcher of Public Law and International Criminal Law
Attorney at Law

Foreword by
Professor Seyyed Ghasem Zamani

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study
Tehran - 2022